

ՍՈՒՐԲ ՆԵՐՍԵՍ ՇՆՈՐՀԱԼՈՒ «ԲԱՆ ՄԱՂԹԱՆԱԳ» ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ս. Ներսես Շնորհալու ուսուցողական-բարոյախրատական արժեքավոր ստեղծագործություններից է «Բան մաղթանաց»-ը¹՝ գրված հայոց այբուբենի տառերի ծայրակապով:

Ս. Ներսես Շնորհալին հայոց այբուբենի ծայրակապով գրված յոթ չափածո ստեղծագործություն ունի, որոնք տեղ են գտել նախ Վենետիկում 1830 թ. տպագրված «Բանք չափալ» գրքում, ապա՝ «Մատենագիրք Հայոց»-ում²:

Այս ստեղծագործությունն ունի ուսուցողական նպատակ: Խաչելությանն աղերսով դառնալը ներկայացվում են ըստ այբբենական ընթացքի, ապա պատկերվում են չարչարանաց ճանապարհն ու խաչելությունը:

Ամեն երկտող տան սկզբնաբառը երկու գործառույթ ունի: Առաջին՝ ներկայացնում է այբուբենի համապատասխան տառը, երկրորդ՝ մատնանշում է խաչելության հետ կապված որեւէ հասկացություն կամ դրվագ:

Հ—Վ տառերով սկսվող տներում պատկերվում են Քրիստոսի չարչարանքները, խաչելությունը, գերեզմանում դրվելը եւ Ս. Հարությունը:

Տ—Ք տառերով ներկայացվում է Քրիստոսի Ս. Հարությունմբ մարդկությանը պարգեւված ցնծությունը:

Ս. Ներսես Շնորհալին, ծայրակապային բանաստեղծության պարտադրանքով պայմանավորված, պետք է լուծեր երեք խնդիր: Առաջին՝ անհրաժեշտ էր պահպանել Ավետարանների համապատում

¹ Տե՛ս «Տեառն Ներսէսի ասացեալ Բան մաղթանաց» (այսուհետ՝ Ս. ՆԵՐՍԵՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, Բան մաղթանաց), բնագիրը կազմ.՝ Գ. Մուրադեան, Ռ. Պօղոսեան, «Մատենագիրք Հայոց», ԺԲ. դար, հտ. ԻԱ., գիրք Ա., Երեւան, 2018, էջ 478—480:

² Տե՛ս «Չափածոյ նամակներ եւ խրատներ», բնագիրը կազմ.՝ Գ. Մուրադեան, Ռ. Պօղոսեան, «Մատենագիրք Հայոց», ԺԲ. դար, հտ. ԻԱ., գիրք Ա., Երեւան, 2018, էջ 459—512:

ընթացքը խաչելությանը վերաբերող բաժնում: Երկրորդ՝ ծայրակապային տառերին համապատասխան այնպիսի բառեր ընտրել, որոնցով հնարավոր լիներ պատկերել խաչելության համապատասխան դրվագը: Երրորդ՝ նման համապատասխանեցումն այնպես իրագործել, որ արհեստական բառընտրություններով չխաթարվեր շարագրանքի գեղարվեստականությունը:

Ծայրակապի մի շարք տառերի հետ կապված բառերը լավագույնս համապատասխանում են խաչելության այս կամ այն դրվագի նկարագրմանը: Այբբենական հերթականության կիրառումը, սակայն, խախտում է խաչելության իրադարձությունների հաջորդական ընթացքը: Ս. Ներսես Շնորհալին նման խախտումները նախընտրել է արհեստական բառընտրությամբ գեղարվեստականությունը խաթարելուց:

Ստորել ներկայացնենք Ս. Ներսես Շնորհալու՝ խաչելության նկարագրությունը երկտող տներով՝ համեմատելով նրա հեղինակած «Յիսուս Որդի» չափածո ստեղծագործության համապատասխան տների եւ Ավետարանների համապատում ընթացքի հետ:

Ծայրակապ ունեցող ստեղծագործություններին բնորոշ կերպով՝ ասելիքը պետք է համապատասխանեցվեր այբուբենի ընթացքին, եւ ըստ այդմ՝ կատարվեր յուրաքանչյուր տան առաջին բառի ընտրություն: Ընդ որում, սկզբնաբառը տվյալ տան իմաստակիր բառը պետք է լիներ եւ թելադրեր ասելիքի հետագա ընթացքը: Այն նաեւ պայմանավորելու էր հաջորդ երկտող տան բովանդակությունը:

Նման սկզբունք է կիրառված առաջին տան առաջին տողում.

Աստուած անեղ անհասական³...

Հերթականությամբ կենտ տներն (Ա, Գ, Ե...) ավարտվում են «ողորմեա», իսկ զույգերը (Բ, Դ, Զ...) «յիս գըթա» բառերով: Դա իմաստային լրացուցիչ ներբերանգներ եւ հուզականություն է հաղորդում չափածո ստեղծագործությանը:

Առաջին չորս երկտող տներից առաջինում Ս. Ներսես Շնորհալին դիմում է Հայր Աստծուն, երկրորդում՝ Որդուն, երրորդում՝ Սուրբ Հոգուն, իսկ չորրորդում՝ Սուրբ Երրորդությանը: Միջնադարյան երկերում, հատկապես՝ ձեռագրային հիշատակարաններում ընդունված էր գործի հաջող ընթացքի համար խնդրանքով դիմել Սուրբ Երրորդությանը:

³ Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, Բան մաղթանաց, էջ 478:

Բանակապալին մի շարք ստեղծագործությունների հեղինակ Ս. Ներսես Շնորհալին հիացնում է բառընտրության արվեստով: Ծայրակապալին բանաստեղծություններում հաճախ նկատվում է բառերի արհեստական կիրառում, սակայն Ս. Ներսես Շնորհալու շափածո ստեղծագործություններում, թվում է, տվյալ բառն ստեղծվել է հենց այդ տան համար:

Երկրորդ տունը Սուրբ Երրորդության փառաբանության շրջանակում նվիրված է Աստծու Որդուն.

Բանդ ի Հարէ աննառ ծընունդ,
որ մարմնացար, ի յիս գըթա⁴:

Զորրորդ տունը նվիրված է Սուրբ Երրորդությանը:

Դաւանողիս աստուածութեանդ,
Երրորդութիւն սուրբ, յիս գըթա⁵:

Ե եւ Զ տառերով սկսվող տներում Աստված բնութագրվում է որպես երկնավորների, անմահների՝ հրեշտակների եւ Իր պատկերով ստեղծված մարդու Արարիչ:

Երկնատրաց եւ անմահից
բանիւ ստեղծող, ինձ ողորմեա.
Զագգըս մարդկան յաւրինեցեք
ձեռամբ պատկեր Քո, յիս գթա⁶:

Հաջորդ երկու տունը նվիրված է Լնդհանրական Եկեղեցու բարեխոսներ Սուրբ Տիրամորը եւ Հովհաննես Մկրտչին: Ծայրակապալին թելադրանքով է տառով սկսվող տներում հաճախ Ե-ով բառերը գրում էին է-ով: Այդպես է վարվել նաեւ Ս. Ներսես Շնորհալին.

Էրանունոյ Աստուածածնին
սուրբ ծընընդեամբն ինձ ողորմեա:
Ընտրեալ մեծի Կարապետին
մըկըրտութեամբն ի յիս գթա⁷:

Այս տան մեջ Ը-ի թելադրանքով Հովհաննես Մկրտիչը բնութագրվում է «ընտրեալ» բառով:

⁴ Անդ, էջ 478:

⁵ Անդ:

⁶ Ս. ՆԵՐՍԵՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, Բան մաղթանաց, էջ 478:

⁷ Անդ:

Թ, Ժ եւ Ի տառերն ակնհայտորեն թելադրել են շարադրանքի հետագա ընթացքը հաջորդ տներում: «Թագաւորներ» բնորոշումն է տրվում առաքյալներին, արդարները կոչվում են «երկնային կյանքի ժառանգորդներ», իսկ Աստծուն սիրողները Նրա առջեւ բարեխոսներ են:

Առաքյալների, երկնային կյանքի ժառանգորդների եւ աստվածային սերը հայցողների շարքում միանգամայն բնականորեն հաջորդը հիշատակվում են նահատակները, իմաստային համընկնումն արտահայտվում է նաեւ ծայրակապային համապատասխանությամբ՝ կապված այդ տունը Լ-ով սկսվելու հետ.

Լուսապրսակ քոց վրկայից
հեղմամբ արեամբն յիս գըթա⁸:

Չափածո այս ստեղծագործությունը նվիրված է խաչելությանը, ուստի Քրիստոսի շարչարանքներին հաղորդակից դառնալն են ներկայացնում Խ, Ծ, Կ տառերով սկսվող տները.

Խաչակցելոցն ընդ քեզ հոգտով
պաղատանամն ինձ ողորմեա⁹:

Խաչափայտի վրա Քրիստոսի ծարավելու մասին աստվածաշնչյան վկայության (հմմտ. Հովհ. ԺԹ. 28) հետեւողությամբ Ս. Ներսես Շնորհալին գրում է.

Ծարակելոցն յաղբեւ սիրոյդ
արբո եւ զիս, եւ յիս գըթա¹⁰:

Կ տառով սկսվող տան մեջ Ս. Ներսես Շնորհալին մեկ անգամ եւս ընդգծում է, որ Կենարարը շարչարվեց ու խաչվեց մեղանշական մարդու փրկության համար:

Այստեղ Խ, Ծ եւ Կ տառերով սկսվող տների համար բառընտրությունը հարմարեցվել է խաչելության ընթացքի նկարագրմանը:

Հ-ով սկսվող տան մեջ, որպես շարչարանաց ճանապարհի ու խաչելության սկիզբ, Ս. Ներսես Շնորհալին ներկայացնում է քահանայապետի տանը ծառայի՝ Հիսուս Քրիստոսին ապտակելը (հմմտ. Հովհ. ԺԸ. 22).

⁸ Անդ:

⁹ Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, Բան մաղթանաց, էջ 478:

¹⁰ Անդ:

Հարմամբ ծնաւորի քն ապտակին
ի ծառայէն՝ եւ յիս գըթա¹¹:

«Հարմամբ»՝ հարվածելով իմաստով Հ-ն այստեղ ներդաշնակորեն համապատասխանում է սկսվող չարչարանքների ընթացքին:

Զ-ով՝ «ձաղանք» բառով ներկայացվում է զինվորների՝ Քրիստոսին եղեգով հարվածելը. «Եւ ծեծէին զգլուխն եղեգամբ» (Մարկ. ԺԵ. 17).

Ձաղանամբն ի զինուորաց
եւ եղեգամբն ինն ողորմեա¹²:

Դ-ով տունը Ս. Ներսես Շնորհալին սկսում է «ղաւղանջանաւքն» բառով: Այն գործածել է Ավետարանի «ողջոյն տալ» կապակցութեան փոխարեն: Մարկոսի Ավետարանում (ԺԵ. 18–19) գրված է. «Եւ սկսան ողջոյն տալ Նմա», ապա՝ «թփանէին ընդ երեսս»: Ս. Ներսես Շնորհալին միացրել է այս երկու վկայությունը՝ գրելով.

Ղաւղանջանամբն հայնոյութեան
եւ վասըն թոյն ի յիս գըթա¹³:

«Յիսուս Որդի» ստեղծագործությունն անհամեմատ ծավալուն է. այստեղ աստվածաշնչյան դրվագները չափածո են վերաշարադրված, նաեւ ներկայացվում են դրանց հոգեւոր խորհուրդն ու մեկնությունը: Ս. Ներսես Շնորհալին, առաջնորդվելով մեկնողական ընդունված ավանդույթով, Քրիստոսի կրած չարչարանքները համեմատում Նրա հրաշագործությունների հետ: Այստեղ նկատի ունենալով շաբաթ օրը կույրի աչքերը թքախառը կավով բուժելը՝ գրում է.

Պիղծ բերանով թփանէին
այն ուր թոճ լոյս ետ կուրին¹⁴:

«Բան մաղթանաց»-ում Ճ՝ տառով սկսվող տան համար Ս. Ներսես Շնորհալին որեւէ դրվագ չի վկայակոչում, այլ գրում է.

Ճըշմարտապէս խաչելութեամբդ,
անպարտականդ, ինն ողորմեա¹⁵:

¹¹ Անդ, էջ 478:

¹² Անդ, էջ 479:

¹³ Անդ:

¹⁴ Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, Յիսուս Որդի, Ամստերդամ, 1660–1661, էջ 365:

¹⁵ Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, Բան մաղթանաց, էջ 479:

Մ-ի համար ընտրված է «մածմամբ» բառը, այն սովորաբար գործածվում է Քրիստոսի ձեռքերի եւ ոտքերի բեւեռման տեղերից խաչափայտի վրա հոսած արյան համար: Սրբոց վկայաբանության մեջ ասվում է, որ երբ Հռիփսիմյանց կույսերը Վարագա լեռան մոտ են հասնում, Հռիփսիմեն այնտեղ է ամփոփում խաչափայտի մասունքը՝ «...մածեալ արեամբն Քրիստոսի»¹⁶:

Ս. Ներսես Շնորհալին այս բառը կիրառում է ողջ մարմնով խաչին հպվելու եւ բեւեռվելու իմաստով.

Մածմամբ մարմնոյդ է փայտ խաչին
սուրբ բեւեռամբ, ի յիս գըթա¹⁷:

Յ-ով տունն սկսվում է «անպարտական» բառով՝ յ նախդիրի հավելմամբ.

Յանպարտական կողէդ հոսման
արեամբ եւ ջրովըն զիս լըւա,
Նորոգելով ի հնութենէ
կողիւ պարտեալ հինն Աղամայ¹⁸:

Ինչպես արդեն նշել ենք, յուրաքանչյուր երկտող ավարտվում է «ողորմեա» կամ «գթա» բառերով: Վերոբերյալ երկու տան մեջ առկա չեն այդ բառերը, քանի որ երկրորդ տունն առաջինի մեկնությունն է, եւ երկուսը մեկ ամբողջություն են կազմում:

Ս. Ներսես Շնորհալին բացատրում եւ մեկնում է Փրկչի կողից բխած արյանն ու ջրին վերաբերող տողերը: Քրիստոսի կողը խոցելու մասին վկայում է Հովհաննես ավետարանիչը. «Այլ մի ոմն ի զինուորացն տիգաւ խոցեաց զկողս նորա, եւ վաղվաղակի ել արիւն եւ ջուր» (Յովհ. ԺԹ. 34): Աստծու Որդու կողի խոցման դրվագը Ս. Ներսես Շնորհալին զետեղել է Նրան փշե պսակով թագադրելուց եւ լեղի տալուց առաջ՝ ընդգծելով արյան ու ջրի բխման խորհրդաբանական իմաստը:

Զուգահեռաբար դիտարկվում են Քրիստոսի փրկագործությունը եւ Աղամի մեղսագործության ընթացքը: Ս. Ներսես Շնորհալին վերոբերյալ երկրորդ տան մեջ գրում է Փրկչի կողից հոսած արյան ու ջրի խորհրդով մարդկային կյանքի նորոգության մասին:

¹⁶ Տե՛ս «Յայսմաւուրք», Կ. Պոլիս, 1730, էջ ԺԸ (108):

¹⁷ Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, Բան մաղթանաց, էջ 479:

¹⁸ Անդ:

Քրիստոսի արյամբ փրկագնվելու եւ նորոգվելու վարդապետությունն է ընդգծում նաեւ Ս. Ներսես Շնորհալուն ժամանակակից մեկ այլ մեկնիչ՝ Իգնատիոս Սելեռնցին իր Ղուկասի Ավետարանի մեկնության մեջ. «Բայց մի ոմն ի զինուորաց անտի գեղարդեամբ հարել զկողն, ել անտի աղբիւր ջրոյ խաղացելոյ ի կեանսն յաւիտենից. եւ աղբիւր արեան փրկութեան. յորմէ լուացեալ հրով եւ ջրով՝ զաղտ գարշութեան հնոյն Ադամայ մերկացեալ ի բաց ընկենումք: Եւ արբեալք կենդանի արեամբն՝ ի մեռելութենէ մեղացն կենդանացեալք՝ զնորն ընդունիմք կենդանութիւն»¹⁹:

Ս. Ներսես Շնորհալին Քրիստոսի խոցյալ կողից արյուն եւ ջուր հոսելու մասին գրում է նաեւ իր «Յիսուս Որդի» ստեղծագործության մեջ՝ տալով բխման խորհրդի մեկնությունը:

Նախ գրում է, որ գեղարդով խոցմամբ Քրիստոսի կողից երկու աղբյուր է բխում.

Յայտնել կողին զխոց²⁰ ւած տիգի,
կայլակ աղբերցըն կրկնակի²⁰:

Զրով հաստատվում է մկրտության խորհուրդը.

Զուրն ի լուանալ մեղուցելոց
ի մահն նորա մըկըրտելոց²¹:

Արյամբ հաստատվում է Ս. Հաղորդության խորհուրդը.

Արիւմն ի սնունդ մաքուր հոգւոց
առ ի Քրիստոս տղայացելոց²²:

Ս. Ներսես Շնորհալին Եւային «կողածին» է անվանում, քանի որ վերջինս ստեղծվել էր Ադամի կողոսկրից (ամուսինները հաճախ անվանվում են «կողակից»): Յ եւ Ն տառերով սկսվող տներում Ս. Ներսես Շնորհալին ընդգծում է, որ Քրիստոսի կողի խոցմամբ ջնջվեց կողածնի՝ Եւայի գործած մեղքը.

Կողին խոցմամբն որ պատառեաց
ըզկողածնին մեղըս ջընջեաց²³:

¹⁹ «Մեկնութիւն Սրբոյ Աւետարանին որ ըստ Ղուկասու. արարեալ սուրբ վարդապետին Իգնատիոսի», Կ. Պոլիս, 1824, էջ 444:

²⁰ Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, Յիսուս Որդի, էջ 380:

²¹ Անդ, էջ 383:

²² Անդ:

²³ Անդ, էջ 383:

Քրիստոսի կողի խոցումը, սակայն, միայն արյան ու ջրի բխման հետ չէր կապված: Ադամ-Քրիստոս զուգահեռով ընդգծվում է, որ ինչպես Ադամի կողի պատռմամբ ստեղծվեց Եւան, այնպես էլ Քրիստոսի կողի խոցմամբ՝ Եկեղեցին՝ Տիրոջ երկնային հարսը: Ս. Ներսես Շնորհալին խորհրդաբանական այս ընկալումը «Յիսուս Որդի» ստեղծագործության մեջ ձևակերպել է այսպես.

Զեկեղեցի այնու շինեաց,

եւ ընդ դրախտին մեզ պարգեւեաց²⁴:

Հետեւաբար՝ «Յիսուս Որդին» կարող ենք համարել Ս. Ներսես Շնորհալու՝ խաչելությանը նվիրված ծայրակապով ստեղծագործության մեկնությունը կամ բացատրության բանալին:

Հիսուսի՝ խաչափայտի վրա հոգին ավանդելուց հետո տաճարի վարագույրը երկու մասի է բաժանվում, ապա «...եւ երկիր շարժեցաւ» (Մատթ. Իէ. 51): Շուրջ սկսվող տան սկզբնաբառ է ընտրվել ավետարանական «շարժվել» բառը.

Շարժմամբ ահիւ երկրի հիմանց

անշընչութեամբ Քո, ողորմեաց²⁵:

«Անշընչութեամբ» բառով հեղինակը նկատի ունի Քրիստոսի հոգին ավանդելը: Այսպիսով՝ երկու կարճ տողում Ս. Ներսես Շնորհալին ոչ միայն վերապատմում, այլ նաեւ մեկնում է ավետարանական դրվագը:

Ավետարանում Քրիստոսի՝ խաչափայտի վրա հոգին ավանդելու մասին ասվում է. «Եւ կարդաց Յիսուս ի ձայն մեծ եւ ասէ. Հայր ի ձեռս Քո աւանդեմ զհոգի Իմ» (Ղուկ. ԻԳ. 46): Աստվածաշնչի հետեւողությամբ Ս. Ներսես Շնորհալին գրում է.

Որ զմարդկային Հոգիդ յաւանդ

ետուր առ Հայր Քո, յիս զըթա²⁶:

Ղուկասի Ավետարանում վկայվում է, որ Քրիստոս հոգին ավանդում է «ի ձեռս» Հոր, իսկ Ս. Ներսես Շնորհալին գրում է «զմարդկային Հոգիդ յաւանդ», այսինքն՝ մարդկային՝ մարդկության հոգին է ավանդվում Հորը: Ս. Ներսես Շնորհալին «մարդկային» բառի հավելմամբ ոչ միայն

²⁴ Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, Յիսուս Որդի, էջ 383:

²⁵ Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, Բան մաղթանաց, էջ 479:

²⁶ Անդ:

մատնանշում է Հիսուս Քրիստոսի աստվածային ու մարդկային բնությունները, այլ նաեւ ընդգծում, որ Նրա խաչելությամբ մարդկային հոգիները եւս հանձնվեցին Հորը:

Միջնադարում այլաբանական մեծ խորհուրդ է հաղորդվել Հիսուսի՝ հոգին ավանդելուց առաջ «ի ձայն մեծ»՝ բարձր ձայնով վերջին խոսքերն ասելուն: Ս. Ներսես Շնորհալին «Բան մաղթանաց»-ում գրում է միայն հոգին ավանդելու մասին, իսկ «Յիսուս Որդի» ստեղծագործության մեջ հստակ բացատրում է, թե ինչու Քրիստոս իր վերջին խոսքերը բարձր ձայնով արտաբերեց.

Դարձեալ ձայնիւ աղաղակեաց,
զհոգին կամաւ Հօր աւանդեաց²⁷:

Միջնադարյան մեկնիչները գրում են, որ հոգին ավանդելուց առաջ մարդու ձայնը նվաղում է, այնինչ Քրիստոս բարձր ձայնով գոչեց: Բարսեղ Ճոնը Մարկոսի Ավետարանի մեկնության մեջ գրում է, որ Քրիստոս հոգին ավանդելուց առաջ ոչ թե մարող, այլ բարձր ձայնով գոչեց, հետեւաբար՝ կամավորապես եւ ոչ թե հարկադրաբար չարչարվեց ու խաչվեց: Նաեւ բարձր ձայնով՝ որպես նախազգուշացում, գոչեց դժոխքը ավերելուց առաջ²⁸:

Ս. Ներսես Շնորհալին ընդգծում է, որ բարձր ձայնով գոչելն իսկ վկայում է Քրիստոսի կամավոր մահվան մասին.

Զի մերձ ի մահ ձայն մեր լոէ,
իսկ նա հնչմամբ ձայնիւ գոչէ:
Թէ ոչ այլուստ, աստ իմանի,
եթէ կամաւ նա մեռանի²⁹:

Զ-ով սկսվող տան մեջ խոսվում է Քրիստոսի կրած անարգ շարժարանքների մասին:

Պ-ն կապվում է «պսակ» բառի հետ: Երկտող այս տան մեջ Ս. Ներսես Շնորհալին նշում է, որ փշե պսակով «բարձվեցին» ադամական մեղքերի փշերը՝ նկատի ունենալով Ծննդոց գրքի «Փուշ եւ տատասկ բուսուսցէ բեզ» (Գ. 18) խոսքերը.

²⁷ Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, *Յիսուս Որդի*, էջ 377:

²⁸ ՏԷՄ ԲԱՐՍԵՂ ՎՐԳ. ՃՈՆ, *Մեկնութիւն Սրբոյ Աւետարանին որ ըստ Մարկոսի, հտ. Բ.*, Կ. Պոլիս, 1826, էջ 368:

²⁹ Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, *Յիսուս Որդի*, էջ 377:

Պսակալ փրշոցն ըզփուշ մեղաց
բարձեր ի մէնջ, եւ յիս գրթա³⁰:

Իգնատիոս Սեւեռնցին գրում է. «Արարին եւ պսակ ի փշոց եւ եղին ի գլուխ նորա. զի բարձցէ զփուշ պարտեացն Աղամայ»³¹:

Սուրբգրային այս դրվագը համանման ձեւով է մեկնում նաեւ Հովհաննէս Երզնկացին Մատթեոսի Ավետարանի՝ Ներսէս Շնորհալու սկսած մեկնութեան շարունակութեան մեջ. «Այլեւ բարձցի պսակալ գլխոյ նորին անէծքն Եւայի եւ փուշ մեղացն Աղամայ...»³²:

«Յիսուս Որդի» ստեղծագործության մեջ Ս. Ներսէս Շնորհալին առավել հստակ է բացատրում, որ փշե պսակով «բարձվեց» փշի հետ կապված անեծքը.

Զփուշ անիծիցըն բարձողին
եւ առ ի կեանս ըզմեզ դրողին³³:

Ս. Ներսէս Շնորհալին խաչյալ Քրիստոսին լեզի տալու մասին գրում է Զ-ով սկսվող տան մեջ՝ գործածելով «ջամբել» բառը: «Ջամբելը» ունի կերակրել, կաթ տալ, նաեւ հոգեւոր սնունդ իմաստները. Սիմեոն Ա. Երեւանցին (1763—1780 թթ.) իր աշխատությունը «Ջամբու»՝ ջամբված, առաքված հոգեւոր սնունդ է անվանել: Ս. Ներսէս Շնորհալին գրում է.

Ջամբեալ վասն իմ ի ծարափն
զդառն լեղին, ինձ ողորմեա³⁴:

Աղամ-մարդկություն եւ Քրիստոս զուգահեռով այն միտքն է արտահայտվում, որ Աստծու Որդին խաչափայտի վրա դառը լեղին խմեց մեր մեղանշումի ծարավը հագեցնելու համար:

Մեղքը եւ մեղսաքավությունը շրջափոխում են «քաղցր» եւ «դառն» հասկացությունները: Քաղցրը մեկնաբանվում է որպէս մեղքի դառնություն, իսկ լեղին (դառն)՝ որպէս փրկագործության քաղցրություն: Հստ այսմ՝ Քրիստոս դառն լեղին խմեց Աղամի ճաշակած մեղքի պտղի

³⁰ Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, Բան մաղթանաց, էջ 479:

³¹ «Մեկնութիւն Սրբոյ Աւետարանին որ ըստ Դուկասու. արարեալ սուրբ վարդապետին Իգնատիոսի», Կ. Պոլիս, 1824, էջ 433:

³² Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, Յովհաննէս Երզնկացի, Մեկնութիւն Սուրբ Աւետարանին որ ըստ Մատթէոսի, Կ. Պոլիս, 1825, էջ 591:

³³ Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, Յիսուս Որդի, էջ 371:

³⁴ Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, Բան մաղթանաց, էջ 479:

քաղցրության փոխարեն: Այս առնչությամբ Հովհաննես Երզնկացին մեկնում է. «...գղառնութիւն նաշակաց պտղոյն փաղցրացոյց յուսով օրինացն ի ձեռն լեղւոյն նաշակման, որ բոլորովին փաղցրութիւն է եւ ամենեւին փափագումն»³⁵:

Ս. Ներսէս Շնորհալու ծայրակապային ստեղծագործության վերորերյալ տողերում այդ գաղափարը թերեւս աղոտ է արտահայտվում, սակայն այս մասին նա հստակ գրում է «Յիսուս Որդի» քերթվածում՝ «քաղցր» եւ «դառն» հասկացությունների փոխատեղման հստակ ընդգծմամբ.

Փոխարկեսցէ ըզղառնագոյն

ի ման կենացըն փաղցրութիւն³⁶:

Քրիստոսին, լեղիից բացի, սպունգի վրա լցված քացախ են տալիս խմելու (սպունգը բարձրացնում են եղեգով): Մատթեոս ավետարանիչը գրում է. «Եւ վաղվաղակի ընթացաւ ռմն ի նոցանէ, առ սպունգ լի փացախով, հարեալ յեղեգան ետ ըմպել նմա» (Մատթ. Իէ. 48. հմմտ. Մարկ. Ժե. 36, Յովհ. ԺԹ. 29):

Ս. Ներսէս Շնորհալին գրում է լեղիից անմիջապես հետո սպունգով տրված քացախի մասին՝ մեկ անգամ եւս ընդգծելով, որ Քրիստոսի ըմպած դառնությունը Նրա մարմնի քաղցրության վերածվեց մեզ համար:

Պայմանավորված ծայրակապի Ռ տառով՝ հեղինակը սպունգի փոխարեն գործածում է «ռետին» բառը.

Ռետին փաղցու մեզ արբուցեր

մարմնով եւ արեամբ Քո, յիս զըրթա³⁷:

Այսինքն՝ մեր Տեր Հիսուս Քրիստոս խմեց քացախի դառնությունը, որ մենք ըմպենք Նրա մարմնի եւ արյան քաղցրությունը:

Ս. Ներսէս Շնորհալին իր «Յիսուս Որդի» ստեղծագործության մեջ այլ մեկնության վրա հիմնված համեմատություն է ներկայացնում, այն է՝ քացախ տվեցին խմելու Նրան, Ով դրախտի գետերը բխեցրեց.

Քացախ ետուն ի ծարաւի

Այնմ որ բղխեաց գետ յաղենի³⁸:

³⁵ Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, Յովհաննէս Երզնկացի, Մեկնութիւն Սուրբ Աւետարանին որ ըստ Մատթէոսի, էջ 594:

³⁶ Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, Յիսուս Որդի, էջ 371:

³⁷ Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, Բան մաղթանաց, էջ 479:

³⁸ Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, Յիսուս Որդի, էջ 376:

Ս տառով սկսվող տան մեջ Ս. Ներսես Շնորհալին ներկայացնում է Հիսուս Քրիստոսին խաչափայտից իջեցնելու եւ գերեզմանում դնելու ավետարանական դրվագը.

Սիրով եղար եւ արտասուամ
ի տապանին, ինձ ողորմեա³⁹:

Հաջորդ տներում ասվում է, որ Քրիստոսի Ս. Հարությունմբ բացվում է կյանքի ճանապարհը, ապա նկարագրվում են երկրորդ գալստյան սպասումը, փրկության հույսով ցնծալը: Փշե պսակի փոխարեն արդեն փառքի պսակը կրողին է Հայոց հայրապետը վեր առաքում իր աղաչանքները:

Այս ստեղծագործությունն սկսվում եւ ավարտվում է Սուրբ Երրորդության փառաբանությամբ:

Այբուբենի վերջին երկու՝ Փ եւ Ք տառերով կազմված սկզբնաբառերը ներդաշնակորեն համապատասխանում են ստեղծագործության բովանդակությանը:

Փ-ով սկսվող տան մեջ հեղինակը Փրկչին է դիմում երկրորդ գալստյան սպասումով:

Ծայրակապային այս ստեղծագործությունը եզրափակվում է «Քեզ» բառով՝ ուղղված Որդուն, Հորը եւ Սուրբ Հոգուն՝ որպես անբաժանելի Սուրբ Երրորդություն.

Քեզ գոհութիւն երգեմք ընդ Հաւր
եւ ընդ Հոգւոյդ՝ միշտ յարակայ⁴⁰:

Ս. Ներսես Շնորհալու ծայրակապային այս շափածոն դիտարկելով նրա ստեղծագործությունների շարակարգում՝ տեսնում ենք, որ Փրկչի խաչելությունը տարբեր կերպով է ներկայացվում Հայոց հայրապետի ուսուցողական-բարոյախրատական երկերում, «Յիսուս Որդի» քերթվածում, տաղերում ու գանձերում՝ պայմանավորված ասելիքի ծիսագործական նշանակությամբ, աստվածաբանական խորության տարբեր աստիճաններով եւ գեղարվեստական արտահայտչամիջոցներով:

РЕЗЮМЕ

В статье речь идет о стихотворном произведении Св. Нерсеса Шнора-ли «Слово пожеланий», где начальные буквы первых строчек воспроизводят

армянский алфавит. Нравоучительные произведения Святого Нерсеса Шнорали, написанные буквами армянского алфавита, имеют особую цель. Во-первых, представить буквы армянского алфавита словами, хорошо запоминающимися и начинающимися этими буквами. Во-вторых, этими буквами создавать произведения, имеющие определенный сюжет.

В стихотворном произведении «Слово пожеланий» Католикос Всех Армян представляет страдания Господа нашего Иисуса Христа, духовные таинства и спасительное значение разных эпизодов Его распятия.

Двухстрочные строфы этого произведения, касающиеся разных евангельских эпизодов, рассматриваются при сравнении произведения «Иисус Сын» Св. Нерсеса Шнорали и сочинений армянских толкователей XI–XIII вв.

SUMMARY

The article refers to the poetic work entitled “Words of Prayer” by St. Nerses the Graceful written with the acrostic of the Armenian alphabet.

The educational-moral works written with the acrostic of the Armenian alphabet by St. Nerses the Graceful have a certain purpose: 1. to introduce the letters of the Armenian alphabet with words beginning with those letters and being imprinted in the memory; 2. to create works with a certain plot development with those letters.

In the poetical work entitled “Words of Prayer”, the Armenian Patriarch portrays the passion of our Lord Jesus Christ, the spiritual meaning of different episodes of His Crucifixion, as well as the significance of the salvation.

The two-versed strophes of this work, related to different Gospel episodes, are considered in comparison with the work “Jesus the Son” by St. Nerses the Graceful and the works of Armenian exegetes of the 11–13th centuries.

